

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 69051 lili@lyhaber.com
cracowassociaton.gmail
טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

גליון 67, יולי 2012 תמוז תשע"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

קייץ יהודי בקרקוב

תערוכה נוספת שנפתחה במוזיאון יהודי גליציה "לכל מקום שאני הולך, אני הולך לירושלים..." נאצרה ב"השראת תרבות יהודית" - תחרות אמנות המתקיימת מאז 2004 בכל רחבי פולין.

במסגרת ארועי הפסטיבל היהודי בקרקוב שהתקיימו לאחרונה נערכו ברחבי העיר מאות אירועים, רובם בקז'ימיז.

בין היתר התקיימו קונצרטים של מוזיקת רוק, מוזיקה חסידית ומוזיקת כליזמר, מוזיקה ישראלית, אידית ותימנית; התקיימו עשרות סיורים בכל האתרים היהודיים שברובע קז'ימיז ובשטח הגטו בפודגוז; הקהל השתתף בהרצאות בנושאים שונים ביניהם הרצאות על תרבות האידיש לפני המלחמה, על החיים היהודיים בעיר, חידוש לימודי היהדות בפולין, זכרונות מהעבר, יהדות וציונות, ההיסטוריה של יהדות קרקוב ועוד; נערכו סדנאות לילדים ולמבוגרים כולל סדנאות למגזרות נייר, בישול ספרדי ותימני, צורפות תימנית, בישול יהודי, ריקודי עם ושירים באידיש ועוד ועוד.

בתחילת חודש יוני התקיימו, זו השנה השנייה, ארועי "7@nite - הלילה של בתי הכנסת" במסגרתו נפתחו כל בתי הכנסת שבעיר לביקור של הציבור הרחב. הארועים נערכים כדי לקדם את התרבות היהודית המודרנית ולהציג את המורשת של קז'ימיז, הרובע היהודי לשעבר. האירוע החל בהבדלה שנערכה על גג

בנין ה-JCC (המרכז היהודי הקהילתי) בהשתתפות כמה מאות אנשים עם או בלי שורשים יהודיים. ארועים התקיימו גם בבית הכנסת הטמפל, שבו נגנה בין היתר גם להקת רוק ישראלית; בבית הכנסת הגבוה הוצגה מצגת מולטימדיה של החיים היהודיים העכשוויים; בבית הכנסת הישן הוצגה תערוכה של בנינים מפורסמים בקרקוב בלוויית נגינת דיסקו של שירים ישראלים מבימת בית הכנסת אשר שימש בעבר את הקהילה המקומית. בבית הכנסת פופר התקיימו סדנאות יצירה של סמלים יהודיים, והרב בעוז פש, הרב של קהילת קרקוב, נשא הרצאה קצרה על יסודות היהדות מידי חצי שעה בבית הכנסת הרמ"א. ב"חדר" שברחוב יוזפה 36 התקיימה סדנא להכנת קפה ישראלי, ובמוזיאון יהודי גליציה התקיימה הופעת מחול של להקת "כחול" להקת ריקודי עם ישראלים שנוסדה ב-2004 במרכז הקהילתי היהודי.

במוזיאון יהודי גליציה בקז'ימיז נפתחה תערוכה "21 X 21" המבקשת להביט מקרוב על הקהילה היהודית בעיר בתחילת המאה ה-21. התערוכה, בשיתוף עם המרכז הקהילתי היהודי, כוללת 21 פורטרטים כפולים שצולמו על ידי ברתולומאו קוצ'ניש - כל אחד מהמצולמים מוצג בסביבתו הטבעית ובצילום דיוקן קלאסי בסטודיו.

פתיתים

בבית הכנסת הגבוה ברחוב יוזפה 36 בקרקוב נפתחה תערוכה חדשה של "משפחות קרקובאיות". התערוכה הוקמה ביוזמתו ובארגונו של פרופ' אלכסנדר סקוטניצקי, ומוצגות בו תמונותיהן וקורות חייהן של שמונה משפחות קרקובאיות: אלרהנד, לאוטרבך, מוסברג, שפירא-אינהורן, טאוב, שנירר, רקובר-אניספלד ווינפלד-עקביא.

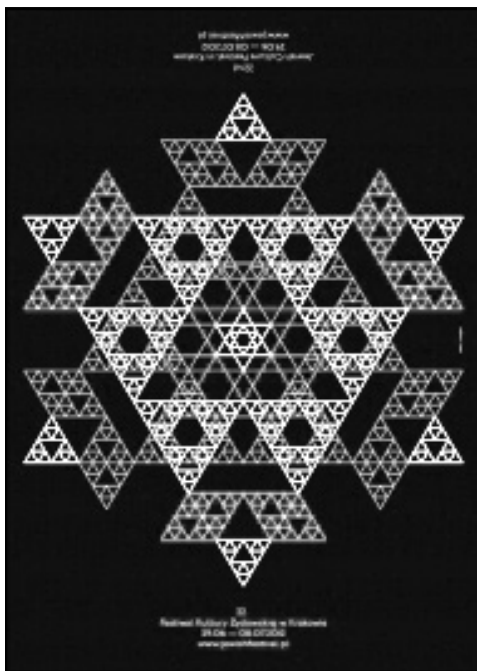
במקום מוצגים גם ספרים בעברית שהודפסו בבתי דפוס יהודיים בקרקוב בתחילת המאה ה-20.

מוזיאון יהודי גליציה לקח חלק, זו השנה השנייה, במצעד הדרקון הגדול - smok, וזכה במקום שלישי בתחרות על הדרקון הטוב ביותר. אנשי המוזיאון, השואף להיות מעורב בכל האירועים התרבותיים המתרחשים בקרקוב, הכינו יחד עם הילדים המשתתפים בסדנאות היצירה במקום דרקון מיוחד המגלם את מהות העבודה היצירתית במקום.

בגלריה ספייס גלרי ברחוב מארק הקדוש 7 מוצגת תערוכה "ממאוריצי גוטליב ועד ארתור נכט" כ-300 יצירות של עשרות ציירים יהודים, שיצרו במאות ה-19 וה-20 וציירו את נופיה של קרקוב ופולין, גם לאחר שהתיישבו במקומות אחרים בעולם. התערוכה פתוחה עד סוף יולי ש.ז.

ארבע מחברות שחורות

פולה שרייבר לאחר השחרור

הניירות האריים שלנו ואת רשיונות המעבר שהוכנו בשביל היהודים למקרה של גירוש. בודקים הכל בשמחה פראית ובתימהון. זעם מיוחד עוררו בהם מכוונות הדפוס ותעודות הגסטפו. בתום החיפוש פקד ראש המשטרה לאטום את הכניסה לבונקר.

אחרי החיפוש לא ניתן עוד להכיר את הזירה. לקבוצה שלנו צורף עוד אחד משלנו, איש המשטרה היהודית שרק לאחרונה החל לשתף פעולה אתנו. נזקקנו לו כדי לאפשר כניסה ויציאה של אנשינו בשער הגטו. גם הוא נפל בפח. גם לו לא יכלו הבוגדים לסלוח. הם הצביעו עליו באצבעותיהם הנבזיות. שני הבוגדים עמדו בצד, חיוררים, בעיניים מושפלות, ואילו אנחנו שילחנו בהם מבטי שגאה ונקם. עכשיו כבר הבנו ידו של מי היתה במעל בכל פעם שנחשפו מוקדים שלנו. הגרמנים גידלו לעצמם בתוכנו מרגלים, שברוב תמימותם האמינו שישארו בחיים. אבל הם טעו. כשסיימו את מלאכתם ירו בהם כמו בכלבים...

פתאום עצרה המשאית. מחצית מאנשי הליווי ירדו. אנחנו אחריהם. קני הרובים היו מכוונים לעברנו כל הזמן. התבוננו סביב. סביבה מוכרת. מאחורי חומה גבוהה, על בנין ענק, מתנוסס שלט: "מונטלופיך". אנו תושבי קרקוב הכרנו את הכלא עוד מסיפורי ההורים מזמן מלחמת העולם הראשונה, ככלא הפוליטי הקשה ביותר.

הכניסו אותנו לפרוזדור ארוך. העמידו את כולנו ליד הקיר, במרחק שלושה מטרים זה מזה, ופקדו להרים ידים. בכל רגע נכנסו אנשי גסטפו אחרים. פניהם פני רוצחים. ידענו שעכשיו יתחילו העינויים...

(המשך בעמוד הבא)

ללא הרף, ומבעד לפתח הקטן נראים עשרות לובשי מדים ירוקים של המשטרה הגרמנית. איש מהם לא מעז להיכנס פנימה. קריאותיהם כמעט הפכו לתחינות: "צאו, אם תצאו מרצון לא יאונה לכם כל רע!" אנו מכירים זאת. לא יוצאים. כולנו נפרדים זה מזה במבטי עיניים. שם בפינה עומד שלום.

"ככה" הוא אומר אלי בקול נוקשה, "הכל נגמר, חבל!"

"מילא", אני עונה, "בין כה וכה עלינו לשים קץ לחיינו".

אנחנו נמות בהכרה מלאה שעשינו משהו למען עמנו, שלא הלכו כצאן לטבח, לא כאותם אלפים שצעדו למוות בלא מודעות, כעיוורים.

לחיצת ידיים חזקה, אחרונה.

פתאום רעש מחריד, משהו מתמוטט סמוך אלינו. איזה עשן, ריח של גז. השליכו עלינו רימון. חשתי הקלה. נאבד כאן יחד. נייר המשי שלנו, מזכירותנו הנודדת עמנו, הניירות המזוייפים, החותמות – דבר לא יפול לידיהם. אבל לא. זה היה רק רימון יד קטן. הם הרי רוצים לתפוס אותנו חיים בידיהם הנפשעות. היה לנו ברור שאנו נאלצים לצאת. הקדמנו והשחחנו כל דבר אפשרי. קולות פראיים מלמעלה ועיניהם המבוהלות עד מוות של בני משפחותינו רמזו שדבר לא יעזור עוד. עלינו לצאת. אנו יוצאים לאט. ראשון יוצא שרול (ישראל שרייבטפל). דמותו הגבוהה, הגרומה, פניו הנוקשים, כמו חצובים מפלדה, הרשימו את התליינים הממתנינים לנו. שני יוצא יוסף (וולף) המשורר שלנו, מביט באשתו האהובה ובלדו זו הפעם האחרונה. מבטם של הגרמנים אומר: "הפרטיזן השני!". אחריהם יוצאים סאמק (דמבוס), פולדק (וסרמן), היום מימון), שלום ושימק (שמעון) שרייבר, שימק השני (שמעון לוסגרטן) והרשל (לאופר-גוטמן). בעקבותיהם הולכות הבנות. אני הולכת ראשונה, אחרי רוז'ה (שושנה וינר) ואלזה (לאפה-לוסגרטן).

"גם נשים?" תמהו השוטרים משום מה. המקלעים מכוונים לעברנו. פקדו עלינו לעמוד עם הפנים אל הקיר בידיים מורמות, ללא תנועה ובלי להשמיע קול. הם לא היכו ולא צעקו. ערכו חיפוש מדוקדק בכליו של כל אחד ועברו לבדיקת הבונקר. בינתיים הקיפה אותנו מחלקה חדשה של המשטרה הגרמנית, הפולנית והיהודית.

אחר כך הוציאו השוטרים מן הבונקר, בהבעת סיפוק סדיסטית, את

מונטלופיך, ליל שבת, אור ליום 13 במרץ 1943. ישבנו בבונקר וחיכינו לשאר חברינו שיצאו באותו לילה לפעולה חשובה. הוטל עליהם לחסל איש גסטפו אחד שאלפי נפשות רבצו על מצפוננו. אותם החברים הובאו מקרקוב משום שבמראה פניהם ובהתנהגותם התאימו למשימה של סילוקו מן העולם הזה של אחד הפושעים הנתעבים... בזמן האחרון קורות בעבודתנו תקלות, אנשינו נעצרים במוקדים שונים. מתקבל הרושם שיש בתוכנו, למרבה הבושה, איזה בוגד שמשחקו הכפול משתק את עבודת המחותרת שלנו.

פתאום, בדומית ההמתנה, הבזק אור מכיוון הכניסה לבונקר. בוודאי אלה שלנו חוזרים! השבח לאל! אנו קופצים מהדרגשים. צעקה בגרמנית: "כל מי שבפנים החוצה!" הלבבות נדמו. "ובכן, הכל נגמר", אני פונה אל אנשינו. בגידה! אבל אנחנו לא יוצאים. מוטב שיהרגו אותנו מיד במקום להרשות להם לסחוב אותנו מכלא לכלא ולהתעלל בנו. זאת היתה החלטתנו וכך נהגו אלה מאנשינו שנפלו לידיהם – לטרוף את נפשם בכפם בכל דרך אפשרית. אבל לא היה בידינו נשק כלשהו, בשני האקדחים שהשגנו בדמים מרובים החזיקו החברים שיצאו לביצוע המשימה.

הצעקות "החוצה!" חוזרות ונשנות

פולה שרייבר לבית גולדווסר

כתבה את זכרונותיה ב-4 מחברות שחורות, שנכתבו מיד לאחר שחרורה ב-8 במאי 1945 עת הגיעה לשוודיה, יחד עם עוד כ-10,000 אסירות בנות מזל ששחררו במסגרת מחווה של ממשלת שוודיה, הסדר הידוע בשם "טרנספורט ברנדוט".

היומנים נכתבו בפולנית, כשהזכרון עוד טרי, בעיקר כדי לשמר ולהביא בפני העולם את הזוועות שהתרחשו במחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו. היומנים מתחילים עם המאסר של קבוצת חברים בארגון "החלוץ הלוחם", הארגון היהודי הלוחם של הנוער היהודי החלוצי בקרקוב, כוללים סקירה של האירועים באושוויץ-בירקנאו, והיומנים נפסקים באחת, בתיאור מחנה העבודה רייכנבך בתוככי גרמניה.

קטע מתוך הספר "ארבע מחברות שחורות" בהוצאת "יד ושם" מובא כאן - הצדעה לשורדים ולבונים את חייהם החדשים בישראל.

ארבע מהברות שחורות (המשך)

מתרחצים עכשיו מעבר לקיר. אנו דופקות, קוראות להם, והם עונים. אנו נפרדות מהם: "תחזיקו מעמד, הראש למעלה!" מעודדים זה את זה.

הרי תמיד בפעילותנו נגד הגרמנים מסרנו לעצמנו דין וחשבון שקרוב היום שבו יבוא הקץ לחיינו. לא בהצלת חיים היה לנו עניין, האמנו שהדבר אינו אפשרי. רצינו רק, תוך מיצוי האפשרויות הדלות שלנו מול כל העוצמה האדירה הזאת, להראות לעולם שאנו, הנוער היהודי, לא הולכים למוות ככלבים, שכל שיהיה בכוחנו נחבל, נשחית, שנדע ליפול בכבוד.

פולה שרייבר

עפרונות ונייר, המשיכו לכתוב". עיניהם מביעות זעם ולעג. בוודאי כבר מסרו לתרגום את כתביהם. כבר ידוע להם תוכן הטרגדיות של שרול, מילות הפלדה שהטיח כלפי הרוצחים. מתוך כתביו למדו להכיר את הטרגדיה ששרול חווה עם אובדן אשתו היקרה ואלוש הקטן. קראו את יצירותיו היפות של יוסף, את קטיפת מילותיו וצלילי הזהב של הנוקטורנות שלו מצאו חן בעיניהם (שרול, ישראל שרייבטפל, היה סופר; יוסף וולף היה משורר והרשל גוטמן – מלחין).

מובילים אותנו אל התאים. אותנו, שלוש הבנות, הם דוחפים לתא ענק. כבר נמצאת שם אשה צעירה אחת. אנו מטילות עצמנו על מזרונים מסריחים. לא יכולות עוד לעמוד על הרגליים. אנו מביטות זו בפני זו. אלוה פורצת בבכי קולני. אנו נצמדות אשה לרעותה בשל הקור. חריקת הדלת. מגישים לנו את ארוחת הכלא הראשונה: פרוסת לחם וקפה שחור. אנו מניחות זאת בצד, אין אנו מסוגלות לאכול. נודע לנו שנשב כאן רק לילה אחד, ומחר יעבירו אותנו לכלא הנשים ברחוב הלצלב.

אחרי ליל סיוטים, בדממת מוות איומה שנקטעה מפעם לפעם באנקותיהם של המוכים שם למעלה, הובילו אותנו לסאונה – המרחץ. מפי הגברים העובדים שם, אסירים גם הם, נודע לנו שגם הברורים שלנו

פולדק, שעד כה נחשב ארי, וסאמק דמבוס, אזרח ליטאי, מודים עכשיו שהם יהודים. כל זה חסר תועלת. הם ירצו אולי להפריד בין ארים ליהודים ואילו הבחורים שלנו רוצים להישאר יחד עד הסוף המר. פולדק חוטף בעיטה ראשונה, הוא שיקר להם.

אחד אחד הם קוראים לנו לחדר החקירות. החדר מלא כלי עינויים. את הבחורים הם מכניסים שניים-שניים. מכים אותם. פוקדים עליהם להכות זה את זה מכות אגרופ, וכשהם מסרבים לעשות זאת כפי שהם מבינים את הדבר, מראים להם איך. אחר כך תולים אותם בחגורותיהם על הדלת ובוועטים בהם. הבחורים נאנקים בשקט. יוצאים חבולים, אף לא מילה שהם רוצים לסחוט מהם לא יוצאת מפיהם. לא עוזרות כל המסכות החונקות, לא מכות עד זוב דם או תקיעות מסמרים תחת ציפורני האצבעות. אף לא מילה אחת.

הם חורקים שיניים מרוב כעס. כן, כולנו מודים. אנחנו משתייכים לארגון חלוצי המוכר להם כבר, המתאמץ להזיק להם על כל צעד ושעל! אנו אומרים בקול: "אתם אויבנו, אתם רוצחים, משמידי עמנו, אנו שונאים אתכם!"

שוב כולנו עומדים בפרוודור. שוב קוראים לשרול, ליוסף, להרשל – "הרי אתם כותבים, אתם סופרים. הא לכם

"מכבים בספורט"

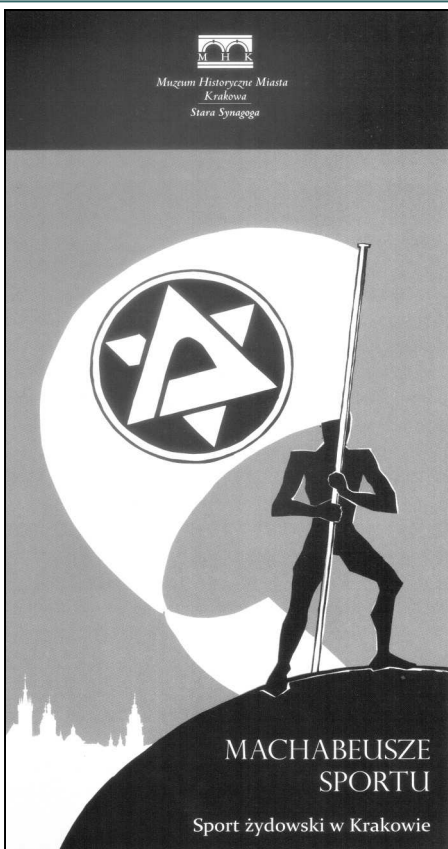
בחודש יוני השנה נפתחה תערוכה חדשה במוזיאון היהודי שבבית הכנסת הישן ברחוב שרוקה - "מכבים בספורט". הספורט היהודי בקרקוב. התערוכה מציגה את ההיסטוריה של תנועות הספורט היהודיות בקרקוב, אשר נוסדו בעקבות דבריו של מקס נורדאו על "היהודי השרירי" בקונגרס הציוני בבזל ב-1898.

בטקס הפתיחה שהתקיים ב-20 ביוני, הזכיר אוצר התערוכה, מר פיוטר פייגלה, אשר חקר את נושא הספורט היהודי בעיר ועבודת המסטר שלו עוסקת בתחום, את 11 הספורטאים הישראלים אשר נרצחו במינכן.

התערוכה תהיה פתוחה במשך שנה, עד לסוף מאי 2013 והיא כוללת עשרות רבות של מוצגים וסיפורים על כל ענפי הספורט היהודי. את התערוכה מלווה קטלוג בשפה הפולנית, ובו כ-250 עמודים ולמעלה מ-300 תמונות שנאספו מארכיונים שונים. הקטלוג כולל מאמרים על הספורט היהודי

בעיר, תולדות מועדון מכבי ומועדון יוטצ'נקה, ההיסטוריה של סקצית הכדורגל במועדוני הספורט היהודיים, השחיינים היהודים של קרקוב בתקופה שבין המלחמות ועוד, וכן מפת העיר ובה מצויינים מגרשי הספורט של המועדונים השונים.

לפני מלחמת העולם השנייה פעלו בקרקוב 18 מועדוני ספורט, כשהגדולים בהם היו מועדוני הספורט של מכבי (1909-1939) ויוטצ'נקה. קבוצות ספורט נוספות אשר פעלו בקרקוב בין המלחמות היו: אדריאה (1922-1925), Amatorzy – מועדון החובבים (1921-1930), מועדון בר כוכבא (1924), דרור (1922-1928), Gewira – מועדון הספורט בפודגוז'ה (1922-1930), הגיבור (1928-1938), Hakudur, הכוח (1922-1928), השמונה (1922-1929), יהודה (1923-1930), קדימה (1922-1925), Siła (1925-1939), Gwiazda (1922-1928) – גדעון (1926-1928) – כוכב שהתאחדה עם גדעון ומועדון הפועל (1936-1937).

הערה: שלושה מחברי הקבוצה יצאו לבקש תרומת כסף לפעילותם מיהודי עשיר בבוכניה. חתנו, שהיה אצלו אותה שעה, חשב שאלה שודדים פולנים, והלשין עליהם בגסטפו. בעקבות ההלשנה הם נעצרו. בדיעבד, כשהאיש הבין שהיו אלה יהודים, חברי תא המחתרת, התחרט על ההלשנה. הגסטפו תפס שניים משלושת חברי הקבוצה והם שהסגירו את כולם לגסטפו. הסתבר שהם שיתפו פעולה עם הגסטפו עוד קודם לכן, והגיעו אל הבונקר יחד עם הגרמנים.

70 שנה לתחילת הרג הקהילה היהודית בעיירה סלומניקי – אקציית יוני 1942: השילוח הראשון

לכביש הראשי ששימש לנו לשינה, כאשר אסור היה לחצות את הכביש בשעות הלילה. נציג היודנטר רמז לנו כי דודתנו ועימה מחצית משפחתנו הקרובה נמצאים בינתיים בדירתם. משום כך הלכנו, אמי אחותי ואני, לדירת הדודה ולא המשכנו אל בית הכנסת. אותו נציג, יחיאל רוזנפרוכט, שלא היה חבר ביודנטר, נדרש בהמשך ע"י איש האס.אס. שליווה אותו לחפור לעצמו קבר, אחרי שאחד המגורשים - אביהם של ראובן וצבי צירני – ברח ונעלם. איש האס.אס. הובהל אל מחוץ לסלומניקי ולא שב, וכך ניצלו חייו של יחיאל. אחרי מספר שעות הגיע לבית דודתנו חייל אס.אס. והוביל את כולנו אל מקום הריכוז בבית הכנסת, היכן שעשינו את הלילה על הרצפה. למחרת הצליחה אחותי צפורה לבלבל את השוטר הפולני: היא לבשה סינור של אחות רחמניה והסתלקה מהמקום.

אבי, ששימש כאחראי על המטבח לפליטים שפעל בבית הכנסת מטעם הקרן לעזרה העצמית היהודית (JSS), ביקש מאמי לברוח, כפי שברחה אחותי, אך היא סירבה לעזוב אותי, את אחי, ואת שתי אחיותיה ואחיה. גם את הלילה השני עשינו על רצפת בית הכנסת.

בינתיים התמלא בית הכנסת, והאנשים הנוספים רוכזו בהמשך הרחוב בבית הספר לבנות. למחרת, השכם בבוקר, הגיעו מקרקוב כ-50 משאיות, נהוגות בידי אנשי אס.אס. כשעל כל אחת מהן מקלען חמוש. חבורה של קציני אס.אס. בדקה את העולים על המשאיות, ואנשים שנראו להם בעלי מוס או חולים נורו במקום.

קודם לכן, מאחר שהוסבר לנו כי השילוח הינו למטרת עבודה, קרובתנו הקשישה לאה-ריבה זילברשטיין אזרה אומץ, ושאלה את מי שנראה לה האחראי (אותו ביירלין, הממונה על המחוז ממיחוב) שתי שאלות: האם גם הזקנים יוכלו לעבוד, שם במזרח, והאם יש לקחת חפצים אישיים חיוניים. תשובתו היתה: כולם יוכלו לעבוד, ויש לקחת את כל מה שיצטרכו לשם כך. תשובה זאת, שנעמה לאזני השומעים, הופצה מייד בין כל יהודי העיירה. זאת, בניגוד לידיעות המרות ומקפואות הדם שגם כן נפוצו מייד, על כי יורים בחולים, ועל בני הזוג וכטר הקשישים, שסרבו לעזוב את ביתם ונורו בו למוות.

(המשך בעמוד הבא)

הקהילה היהודית, שפעל במלחמה כיודנטר ממונה, ישראל משה ביאלוברודה, איש בא בימים, ומזכיר הקהילה חנציינסקי, שמחמת קומתו הזעירה בקושי ניתן להבחין בו בין הזינדרמים הגברתנים, הובלו למשרד העיריה. שם נכחו גם ראש העיר הפולני יוזף קמיטאו, מזכיר העירייה פרוקופ, בנוסף למטה הגרמני שהגיע מעיר המחוז מייחוב. בית היתומים הפולני נקבע כבסיס הפעולה, ובשעות הלילה נתן ראש מטה המחוז, ביירלין, תדריך לימים הקרובים. עיקרי התכנית היו תפיסת רכושם של היהודים אשר התגוררו במרכז העיר, וריכוז כ-1,000 מהם לצורך שילוחם לקרקוב וצירופם לרכבת משא שהובילה יהודים מגטו קרקוב.

לא מובן מדוע בחרו הגרמנים בסלומניקי היהודית כדגם ראשון ויחיד של פעולה בסביבה באותו פרק זמן. השכם בבוקר ה-5 ביוני נפרצו שערים, גדרות ודלתות לדירות יהודיות, ופקידי העירייה, המשטרה והיודנטר עם רשימות בידיהם הודיעו לכל הרשומים בהן כי עליהם לעזוב את דירותיהם ולהתרכז בבית הכנסת של העיר "לצורך נסיעה לעבודות במזרח".

באותה עת גרנו בסלומניקי כפליטים מקרקוב, בדירת אחותה של אמי, בלצ'יה וולנרמן, ובחדר מעבר

תיאור האקציה הראשונה מגטו קרקוב למחנה ההשמדה בלז'ץ מעלה את זכרון השילוח הראשון מהעיירה הסמוכה - סלומניקי. אותה אקציה שהביאה להרס מחצית האוכלוסיה היהודית בעיירה, עם שילוחם לבלז'ץ של כאלף נפשות. זכרון אותו שילוח ממחיש את ההונאה השטנית בה נקטו המרצחים, לצד העדר המידע על כוונות ההשמדה בקרב היהודים.

העיירה סלומניקי (ביידיש: "סלומניק") נמצאת כ-25 קילומטר צפונית לקרקוב, ולפני מלחמת העולם השנייה מנתה כ-3,600 גויים וכ-1,400 יהודים. עם פריצת כוחות הכיבוש הגרמניים לפולין החלו הגרמנים בהקמת גטאות ליהודים בערים הגדולות, מה שהניע יהודים רבים לחזור לעיירות ולערים הקטנות. כך הגיעו חוזרים ופליטים לסלומניקי, ומספר היהודים גדל לכ-2,200.

התמונה השתנתה לגמרי בחודש יוני 1942, כאשר יחד עם השילוח מקרקוב התחולל גם בסלומניקי גירוש אכזרי של 1000 נפש לכיוון בלתי ידוע, שהתברר מאוחר יותר כשילוח למחנה ההשמדה בבלז'ץ.

בלילה בין ה-4 ל-5 ביוני הופרה שלות העיירה עם הגעת רכבים רבים: משמרות של משטרה גרמנית, משטרה מקומית פולנית, חיל עזר אוקראיני ואף מכבי האש המקומיים. ראש ועד

בית הכנסת בסלומניקי כפי שנראה בשנים האחרונות

70 שנה לתחילת הרג הקהילה היהודית בעיירה סלומניקי

ביקש להוציא מהמשלוח פועלים למחנה העבודה שלו במקום. הוא נשא נאום חוצב להבות על חשיבות העבודה ועל העתיד הורוד המצפה לכל מי שיעבוד במחנה שלו. בסוף נאומו, כאשר ביקש מתנדבים לעבודה אצלו, בסך הכל הרימו את ידיהם שני זוגות. בעקבות תוצאה דלה זאת של נאומו, הורה לאוקראינים שליוו אותו להוציא בכוח את האנשים שעליהם הוא יצביע בידו. בסך הכל הוצאו מכל הקהל בעזרת חבטות בכתות הרובים 36 צעירים שכנראה נראו לו בריאים ומתאימים – ביניהם אחי חיים יהושע ואני. אנו נשארונו עומדים בצד, ובינתיים התחיל יתר ההמון להיכנס לתוך קרונות רכבת המשא. מתוך פתחי האויר של הקרונות נשלחו ידיים עם בקבוקים בתחינה למים. קציני האס.אס. שנכחו במקום שברו את הבקבוקים וזרקו את השברים לתוך הקרונות. לבסוף נדחסו לתוך הקרונות יהודים נוספים מן הגטו בקרקוב, ואז הרכבת נסעה. אנחנו, הקבוצה שהוצאה, הוצעדנו אל המחנה של קצין האס.אס. מילר במחנה יולאג 1 של פלאשוב.

מכל אלה שנשלחו מסלומניקי ב-8 ביוני לבלז'ץ דרך תחנת הרכבת בפרוקוציים לא שרד איש. כל ארבעת המתנדבים, שני הזוגות שהסכימו לצאת לעבוד אצל קצין האס.אס. מילר, נשארו בחיים.

פרופ' יהודה קנובלר
רשמו: בנו, פרופ' חיים יהושע
קנובלר ונכדו שי מנדלבום

נרצח מול עינינו. מייד אחר כך שיירת המכוניות עלתה על הכביש לקרקוב והחלה נוסעת, כשאחריה רודף עדר של כלבים שהופרדו מבעליהם. לאחר כשעה ומעלה של נסיעה הגענו למגרש כדורגל בפרוקוציים, בקצה הדרומי של קראקוב. לאחר כשעתיים בהן ישבנו על המגרש הובלנו דרך פרוקוציים לתחנת הרכבת שבמקום. אנשי האס.אס. המלווים זירזו את ההולכים בצעקות וכשנוכחו כי דודתו של אבי, גיטל קנובלר הזקנה, אינה עומדת בקצב ההליכה, הוציאו אותה למבואות אחד התנים ברחוב וירו בה. לפני תחנת הרכבת נעצרנו, ובפנינו הופיע קצין האס.אס. יוזף מילר, אשר

בעת שעלינו למכוניות המשא, גילו אותם קציני אס.אס. כי בחור ממשפחת זיידנר הינו עיוור, והוא נורה בו במקום. הכרתיו מילדותי - משפחתו התגוררה בקצה הרחוב, הוא עסק בהרכבת מברשות, ואחיו הקטנים נהגו להובילו. הוריו ניסו להשאיר אותו בבית ונעלו את הדירה, אך לאחר שנשאר לבד החל להשתולל ולצעוק. בעלי הבית הגויים הצליחו להודיע על כך להורים, ואלה הגניבו אותו למקום הריכוז בבית הספר לבנות, שם התחבא בין הקהל. בבוקר השילוח התעורר והחל צועק: "שמעו, אני רואה: אור גדול אני רואה!". במצב הנואש היו כאלה שנתלו תקווה בדבר, תקווה שכמובן נכזבה כאשר

מצבות לזכר הנרצחים בבית הקברות בסלומניקי

קולט אביטל נבחרה ליו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל

ערך היסטורי לאומי כמו יציאת מייסד המרכז, הנגיד לשעבר משה זנבר. לאחר בחירתה ציינה אביטל כי יש להמשיך ולהשיג זכויות לאלפי ניצולי שואה שעדיין אינם מקבלים את זכויותיהם, ומשימה זו היא בקדימות ראשונה. בדברי הברכה ליו"ר הנכנסת אמר ח"כ לשעבר מיכה חריש, המכהן כיו"ר החברה לאיתור והשבת נכסים, כי ניסיונה בעבודה מול הממשלה והכנסת הוא יתרון אדיר עבור מרכז הארגונים בבואו להלחם על זכויות הניצולים החיים בישראל. חריש אף קרא למרכז הארגונים להתחיל ולהיערך לקראת גלגולו הבא, שצריך להתרכז לדבריו בהנצחת זכרון השואה ולימודה, עד שתהפוך, כפי שראוי לה להיות, בעלת

חברת כנסת לשעבר קולט אביטל נבחרה לכהונת יו"ר מרכז הארגונים

חברת כנסת לשעבר קולט אביטל נבחרה לכהונת יו"ר מרכז הארגונים

עדים דוממים: סיפורי הפצים מאוסף יד ושם

במסגרת פרוייקט של יד ושם, "לאסוף את השברים": מבצע הצלה לאומי להצלת פריטים מתקופת השואה, הצמיד שאת סיפורו נספר כאן.

רביעי ביוני 1942 נרצח המשורר **מרקוס (מרדכי) ברטיג**, הידוע בשם העט **מרדכי גבירטיג**, במהלך אקצית הגירוש הראשונה מגטו קרקוב. גבירטיג, שנולד ב-1877, והתפרנס כנגר וכתב שירים במקביל לעבודתו. הוא

אחד הנוודעים ממשוררי היידיש בעולם היהודי. את הפואמה "העיירה בוערת" כתב בעקבות פוגרום שנערך בשנת 1936 ביהודי העיירה פשיטיק שבפולין. לאחר כיבוש פולין על ידי הנאצים הפך השיר להמנון וקול קורא למאבק בקרב הנוער בקרקוב ובקרב המוני היהודים בפולין הכבושה.

למרדכי ורעייתו בלומה היו שלוש בנות שפרה, חוה והבת הצעירה לולה, ילידת 1917. בתחילת המלחמה התארסה לולה עם בחור בשם בועז לזר יליד קרקוב. לאחר שמרדכי ואשתו נשלחו למחנות ההשמדה, הוזמנו הבנות מבית גבירטיג להתגורר בכיכר זגודי 16 בחדרו של יעקב לזר, אחיו הגדול של בועז, שם גם עבדו במילוי צלוחיות וצנצנות בתמציות שונות. יחד איתם התגורר גם שולם, בן הזקונים של משפחת לזר. אחותם, פרלה לזר, היתה בין העובדות הראשונות במפעל האמייל של אוסקר שינדלר והודות לכך הצליחה להביא לצרופם של אחיה, יעקב ושולם, ל"רשימת שינדלר", וכך שרדו השלושה את המלחמה.

עם פרוץ המלחמה גויס בועז לצבא

הפולני ולאחר תקופה ברח יחד עם חיילים נוספים עד ללבוב. כשבשנת 1941 כבשו הגרמנים את לבוב, החליט בועז להבריח את הגבול בחזרה לאזור הכיבוש הגרמני ולהתאחד עם משפחתו. בתקופה זו נרקמה ההיכרות בין לולה ובועז, שהסתתר יחד עם אביו לא רחוק משם, בכיכר זגודי 5. באקציה שהתקיימה בחודש אוגוסט 1944 בפלשוב נשלחו לולה ואחיותיה, למחנה שטוטהוף, שם נרצחו.

בועז עבר בין מחנות רבים במהלך המלחמה ושרד. את שמות המחנות בהם היה ותאריכי ההגעה למחנות חרט על גבי לוחית כאשר עבד בעבודות כפייה במפעל לייצור מטוסים ליד

לרבים מאיתנו יש חפצים, מכתבים, מסמכים או תצלומים מתקופת השואה, הנושאים זיכרון, סיפור על גורל יקרנו.

יד ושם פונה אל ניצולי שואה, בני משפחה והציבור הרחב בקריאה לקחת חלק במבצע זה ולמסור פריטים אלו למשמרת.

טלפון: 1-800-25-77-77.

ברליו. באותו מחנה עבודה יצר בועז גם צמיד מתכת עליו חרוטים שמו, תאריך הלידה ומקום הולדתו, מספר האסיר שלו 132162, ותאריך ומקום היצירה. במרכז הצמיד שם את תמונת אהובתו, לולה גבירטיג. את שני הפריטים יצר באמצעות כלי חרטות שהיו במפעל.

בתום המלחמה חזר בועז לפולין לחפש את ארוסתו ואת בני משפחתו. לאחר שגילה כי כל בני משפחת גבירטיג נספו, יזמו האחים יעקב ובועז את חריטת שמותיהם של מרדכי גבירטיג, בלומה רעייתו ושלושת בנותיהם על מצבת קברה של אם המשפחה, לאה לזר, שנפטרה ממחלה עוד לפני המלחמה.

את החפצים שהכין במחנה שמר בועז עד יום מותו ב-2006. משפחתו תרמה את החפצים למוזיאון יד ושם, ובכך היא מאפשרת את קיום בקשתו – להמשיך ולספר את קורותיהם של בני משפחת גבירטיג וגורלם לדורות הבאים.

הסיפור במלואו מתפרסם באתר של "יד ושם" www1.yadvashem.org/yv/he/exhibitions/bearing_witness/featured_artifacts_gebuertig.asp

היה כאן פעם כדורגל יהודי

אורי קופר, שליח ידיעות אחרונות לפולין, כותב במאמר שהתפרסם ב-27.6.2012 את הדברים הבאים: "לפני 90 שנים בדיוק הפך יוזף קלוץ לגיבור לאומי בפולין. הבלם היהודי, בנו של סנדלר מקרקוב, כבש את השער הראשון בהיסטוריה של נבחרת פולין. זה קרה בשטוקהולם, בהפסד 2:1 לשבדיה, בבעיטה מהנקודה הלבנה. שלוש שנים מאוחר יותר הוא עבר לשחק במכבי ורשה. קלוץ נשאר בעיר גם לאחר שהפסיק לשחק, ושם – בגטו ורשה – נרצח על ידי הנאצים.

קלוץ הוא אחת מאבני הדרך של הכדורגל הפולני, אבל אינו היהודי היחיד שכדרר ברחובות ורשה, קרקוב ולודז' לפני מלחמת העולם השנייה.

היהודים, בניגוד לחשיבה המקובלת, אהבו כדורגל גם בתחילת המאה הקודמת והקבוצות היהודיות היו חלק עיקרי מנוף הכדורגל במדינה...

"הכדורגל דווקא היה גורם מאחד", מסביר ד"ר רוברט גאוקובסקי מאוניברסיטת ורשה, "השחקנים, יהודים ופולנים, שיחקו יחד בנבחרות הערים השונות והתחברו. היו גם קבוצות כדורגל אנטישמיות, כמו קורונה שקיימת עד היום, אבל כולן שיחקו עם כולן. רק קבוצות מעטות עשו צרות ליהודים. ויסלה קרקוב, למשל, סירבה לשתף עד לא מזמן שחקנים לא קתולים. מצחק לראות שהיום מאור מליקסון, יהודי, הפך לכוכב שלה."

ויסלה עמדה תמיד בראש החזית האנטי-יהודית בפולין, אבל לפעמים קבוצות יהודיות שיתפו איתה פעולה. זה קרה בעיקר לפני משחקי "הדרבי היהודי הגדול" של קרקוב, בין מכבי הציני לביית יוטצ'ניקה הסוציאליסטית (זוהתה עם תנועת הבונד שהתנגדה לצינונות). המשחק בין השתיים קיבל את הכינוי "המלחמה הקדושה". יוטצ'ניקה, כקבוצת שמאל פוליטי, הלכה יד ביד עם קרקוביה הפולנית, בעוד מכבי, קבוצה ימנית, הייתה ביחסים טובים דווקא עם אוהדי ויסלה האנטישמית. כשהמלחמה העלימה את הקבוצות, עבר השם "המלחמה הקדושה" לדרבי בין ויסלה לקרקוביה..."

"מעבדת זכרון" במוזיאון החדש בבית המרקחת "מתחת לנשר"

תדאוש פנקייביץ' בפתח בית המרקחת בגטו קרקוב

חלקים, ואחד האלמנטים העיקריים בתערוכה יהיו החלונות - החלונות באמצעותם אפשר היה לראות מתוך בית המרקחת את הגיהנום המתרחש בחוץ.

החלק הראשון שבכניסה יציג למבקר את הסיפור של הבנין, דייריו, בית המרקחת עצמו והיסטוריה של רובע פודגוז'יה. כאן יוצגו התהפוכות - העליות והמורדות של המקום והאנשים במטרה להתמודד עם השאלה: מדוע במהלך כל כך הרבה שנים נמחק זכרון הגטו והשוואה מזכרונה של קרקוב שאחרי המלחמה.

החדר השני, שבו אוחסנו הכימיקלים והוכנו מרשמי התרופות, יציג "מרשמים לחיים" כלומר, דרכים שונות שאיפשרו לאנשים לשרוד בגטו בנסיבות המיוחדות של אותם ימים. בחדר השלישי, אשר כונה על ידי פנקייביץ' כ"חדר יעוץ", יוצגו מאורעות הגטו כפי שנשמרו בזכרוננו וביומן שניהל הרוקח, וכן בעדויותיהם של אנשים אחרים, יהודים ופולנים. חלק זה של התערוכה יציג את התהפוכות של הזכרונות מהגטו ושל הקהילה היהודית בעיר אחרי מלחמת העולם השנייה.

החדר הרביעי הממוקם מאחור, ואשר שימש בעבר כחדר אחסון של המוצרים ששימשו להכנת התרופות ולאחסון התרופות המוכנות, היה החדר שבו התקיימו הפגישות הליליות בין האנשים שמצאו כן מקלט ומפלט. חדר זה היה מרכזו של רשת המידע והידיעות והקשר עם העולם החיצוני שמעבר לחומות כולו ובפרט עם התומכים הקבועים של המקום: רופאים, אמנים ומדענים.

המעבדה, בה אוחסנו רכיבים רפואיים שונים ובה בוצעו תהליכי

בית המרקחת "מתחת לנשר" Pod Orłem שבכיכר גיבורי הגטו בפודגוז'ה עומד לשנות את פניו, ויפתח מחדש במרץ 2013 במסגרת האירועים שיתקיימו לציון 70 שנה לחיסול הגטו היהודי בעיר.

כשהוקם הגטו, ב-21 במרץ 1941, ויהודי קרקוב נצטוו להתרכז בו כשהם מוקפים חומה ומבודדים, החליט הרוקח הפולני תדאוש פנקייביץ' שהפעיל את בית המרקחת אותו ירש מאביו, להמשיך להפעילו למרות הלחצים שהופעלו עליו לעזוב את המקום. יחד עמו המשיכו לעבוד במקום שלוש רוקחות צעירות: הלנה קריבאניוק, אורליה דנק-צ'ורטובה ואירנה דרוז'ז'יקובסקה.

עד מהרה היה בית המרקחת למקום מפגש של תושבי הגטו, חדריו שימשו מקום מקלט למשפחות יהודיות שבאמצעות מסמכים מזוייפים שסיפק הרוקח הצליחו לברוח מהגטו. פנקייביץ' היה מעורב בחיי היהודים ובמותם, הוא מכר תרופות ואף חילק אותן חינם, סיפק כמויות של צבעי שיער במטרה ל"הצעיר" את המראה של המבוגרים, הוא סייע בהעברת ידיעות, מכתבים ומסמכים מזוייפים, עזר בהחבאת רכוש ובהסתרת יהודים מפני הקלגסים הגרמנים. הרוקח הפולני ניהל יומן שבו תעד בדייקנות את הקורות בגטו היהודי, יומן שפורסם בשם "בית מרקחת בגטו קרקוב", ועל כל פעולותיו אלה קיבל תדאוש פנקייביץ', בשנת 1983, את התואר חסיד אומות עולם.

לאחר המלחמה, ועד להלאמתו בשנת 1954, נקרא המקום בשם "בית המרקחת בגטו קרקוב", ובשנות הששים והשבעים שימש המקום כבר. עד 1983 לא היה כלל סימן לעובדה שבמקום פעל פעם בית מרקחת, ובאפריל אותה שנה הפך המקום למוזיאון, הכולל תיעוד על חיי הקהילה היהודית בפולין הכבושה ועל תפקיד בית המרקחת באותה תקופה. באופן זה פעל המקום עד לשנת 2004, בשנה זו הועברה האחריות על המוזיאון למחלקת המוזיאונים של עיריית קרקוב, אשר דאגה גם לשיפוץ הכיכר כולה - כיכר שנקראה עד 1948 בשם כיכר זגודי (Plac Zgody) ואשר היתה לכיכר השילוחים (אומשלגפלאץ) בימי הגטו.

על פי התוכניות יכלול המקום 5

סינתזה כימית, תשחזר כמעט בדיוק. במקום זה ינסה המתבונן לענות על שאלות כגון מה לעשות על מנת שתושבי קרקוב יזכרו את המורשת היהודית של עירם ואת השואה? כיצד לטפח את הזכרון ועוד.

עיריית קרקוב קיבלה לחזקתה דירה סמוכה למוזיאון, אשר עד כה שימשה דיירים פרטיים, וכך מתאפשרת הרחבה של הפעילות במקום. בשטח זה יוצגו תוכניות גדולות של הגטו והמקום ימש כחדר מפגש וחינוך בראש ובראשונה לתושבי העיר ולאזרחי פולין ובוודאי גם למבקרים היהודים והאחרים מכל העולם.

פרויקט חידוש תצוגת המוזיאון יכלול גם הכנה והוצאה לאור של הביוגרפיה של תדאוש פנקייביץ', יצירת בסיס נתונים מקוון לגישה באמצעות האינטרנט על הגטו היהודי ותושביו, שיתוף פעולה עם חוקרים ומוסדות מחקר העוסקים בנושאים משותפים ותערוכות מתחלפות הנוגעות להיסטוריה של הגטו וזכרון השואה.

(נכתב על פי מאמרה של מוניקה בנדרק, מנהלת המוזיאון ע"ש שינדלר, מחלקת המוזיאונים של עיריית קרקוב)

המציל פנקייביץ' עם הניצולה אירנה הלפרן-צינוביץ, ישראל 1957

סבא אילן אדלר ז"ל

ביום שסבא אילן נפטר נורא רציתי לכתוב. רציתי לרשום הכל ומהר. לפני שאשכח. רציתי להיאחז בכל שנייה של זיכרון. להנציח כל רגע. לדחות את הקץ. אבל ביום שסבא נפטר הצלחתי לכתוב רק משפט אחד; "העולם ממשיך לאבד אנשים שהוא כבר לא מייצר". ככה, במשפט אחד, קצר וכואב התפרץ בי כל העצב על אובדן סבא שלי.

סבא היה בשבילי התגלמות התום. הוא סימל בשבילי אהבת אדם ואמונה ביושר. הוא נשאר פשוט בעולם שנאסר טכנולוגית ונכבש חומרניות חסרת פשרות.

סבא היה צנוע. כל כך צנוע שמעולם לא התפאר במעשיו, מעולם לא השוויץ. כך מעולם לא שמענו כיצד עמד לצד סבתא שנים והחזיק אותה כשהתייאשה מכובד השואה. כך לא

גילינו על המלחמות. על האובדן ועל העצב. סבא עטף הכל תמיד בחיוך חם ואוהב.

סבא שמר מכל משמר על התא המשפחתי ולקח תמיד אחריות גם כשלא היה מוכרח. הוא גילה מנהיגות שדגלה בפשרות, ועשה הכל בכדי להימנע ממלחמות.

סבא היה איש של ספר. של שיחה. בעולם שכולו אלקטרוני הוא לא הפסיק לשמור כל פיסת נייר, כל מזכרת, כל מתנה. הוא העריך את הפשטות ודבק בה בקנאה. הוא ידע הרבה.

עד לימים בהם כבדו עיניו סבא לא הפסיק לקרוא. הוא לרגע לא פסק מלשמוע מוזיקה ונעימות. הוא ידע הרבה וצעק מעט. כבר לא קיימים אנשים כאלה היום.

ביום שסבא אילן נפטר איבדתי אני

חלק גדול מתמימותי. גם אנשים כאלו, כמו סבא שלי, הולכים לעולמם. אני רק יכול לקוות שיש שם מקום טוב יותר בו הוא ראוי להיות. אני מודה על הזכות שהייתה לי להיות נכד של אדם כזה.

עמית רביב

נכדם של אילן ז"ל ושושנה אדלר

יהודים קומוניסטים בקרקוב שבין המלחמות

אחד מסוכני המשטרה, אוליארצ'יק, עשה מאמצים בלתי נלאים כדי להאשים בפעילות קומוניסטית מהפכנית לא רק את אלה שהיו באמת קומוניסטים פעילים, אלא גם יהודים פעילים שמאלנים, ומעתה נשמע הביטוי "כל יהודי הוא בולשביק".

רק במקרים ספורים, כגון במשפט נגד חשקל רינגר (ממשפחת סוחרים מכובדת) ותאו, נשפטו היהודים שהאשמו בפעילות קומוניסטית מהפכנית למספר שנות מאסר. במקרים אלה לא עזרו אף מאמציהם של עורכי-דין יהודים, כמו ד"ר י. ברוס, ד"ר ליאופולד באדר ובנו ד"ר יוחנן באדר, וכן ד"ר ה. שרייבר שהתמסרו להגנתם.

יצחק רוזנבליט-רוז'נסקי

מתוך: "היהודים בקרקוב: חייה וחורבנה של קהילה עתיקה" בהוצאת ועדת ההנצחה של יוצאי קרקוב בחיפה

בין היהודים בקרקוב היו גם בעלי השקפות קומוניסטיות, מהם כמה עשרות חברי המפלגה הקומוניסטית, לרוב מחוגי האינטלגנציה, אך גם ממשפחות דתיות.

יהודים אלה הושפעו מהאידיאולוגיה הקומוניסטית ומהצלחתה של המהפכה הבולשביקית ברוסיה, ורובם האמינו בתום-לב, כי הקומוניזם הנו אכן הדרך היחידה לפתרון הבעיה היהודית.

פעילותם של היהודים במפלגה הקומוניסטית, שהיתה מחוץ למסגרת החוק בתקופה שבין מלחמות העולם, הובלטה ע"י השלטונות והעתונות הפולנית מעבר לכל פרופורציה למספרם הזעום ולמשקלם הסגולי. כל חקירה או משפט נגדם באשמת פעילות מהפכנית קומוניסטית, על פי רוב הפצת עלונים, קיבלה פרסום רב, אם כי, ברוב המקרים התברר בביהמ"ש, בד"כ אחרי מאסרו הממושך של המואשם, שההאשמות היו בלתי מבוססות.

פניה לחברי ארגון יוצאי קרקוב בישראל אשר טרם שילמו את דמי החבר לשנת 2012,

נא שלחו המחאתכם על סך 150 ש"ח לת.ד. 17209 תל אביב 65091

פעילות הארגון תלויה בתשלומיכם!

משתתפים בצערה העמוק

של חברתנו

הדסה זהבי וב"ב

על פטירתו של בעלה

יוסף ז"ל

אבלים ומשתתפים בצערם

הרב של חברינו היקרים

אירנה ודב יוהנס

על פטירתו בטרם עת של

בנם אמיר יוהנס ז"ל

אבלים על מות חברתנו

אוה ישראל ז"ל

(לבית וולף)

**ילידת קרקוב ובוגרת
הגימנסיה העברית בעיר
ומשתתפים בצער ילדיה,
נכדיה וניניה**